

MELLOM INNTEKT OG IDEALER. ETISKE GRENSEGANGER I FRILANSJOURNALISTIKKEN

Birgit Røe Mathisen

Presseetikken er felles for alle journalister, uansett tilknytning til arbeidslivet. Samtidig kan tilværelsen som frilanser by på noen særskilte etiske utfordringer: Frilansjournalister jobber ofte alene og er lenger unna kollegiale diskusjoner. Frilansere må i noen tilfeller veie etiske hensyn opp mot egen inntjening. Frilansere må også ta aktive valg knyttet til hvilke typer oppdrag de tar, og noen havner i dobbeltroller som utfordrer journalistikkens grenser. I dette kapittelet diskuteres denne typen etiske dilemma. Kapittelet bygger på to kvantitative spørreundersøkelser blant frilansjournalister: arbeidskårsundersøkelsene fra 2019 og 2024.

Innledning

Et viktig kjennetegn ved en profesjon er at den har et etisk rammeverk. Profesjonsetikken fungerer som et lim for profesjonen (Deuze, 2005). I journalistikken er etikken nær knyttet til idealet om autonomi og jurisdiksjon; det er profesjonen selv om fastsetter og håndhever det etiske

rammeverket (Brurås, 2020). Uansett tilknytningsform må alle journalister forholde seg til presseetikken. Like fullt er det noen trekk ved tilværelsen som selvstendig som kan gi frilansjournalister noen andre typer etiske utfordringer enn journalister i faste stillinger: Den ene handler om at frilansjournalisten ofte jobber *alene* (Jenkins, 2017, s. 188). De fleste frilansere jobber fra hjemmekontor og befinner seg ikke i nærheten av kollegial og faglig veiledning. En frilanser mister den løpende, daglige, kollegiale diskusjonen som foregår på redaksjonsmøter, på desken og rundt lunsjbordet. Det innebærer at frilanseren i større grad må foreta etiske vurderinger alene.

Den andre handler om et direkte forhold mellom *penger og etikk*, der etiske og profesjonelle vurderinger også kan få betydning for inntjeningen til den enkelte. For eksempel kan frilanseren måtte vurdere kvalitet på arbeidet opp mot inntjening. Dersom oppdraget løses fort og kjapt, blir timebetalingen bedre. Om frilanseren bruker flere timer, kontakter flere kilder og går en runde ekstra med faktasjekk, vil kvaliteten på det som leveres, være bedre, men timebetalinga går ned. Journalistikken har alltid forholdt seg til spennet mellom børs og katedral (Ottosen, 2004). Denne motsetningen gjelder alle former for journalistikk, ikke kun frilansere. Men frilansjournalisten må håndtere dette på et mer individuelt og personlig plan enn en journalist som er ansatt i en redaksjon.

Den tredje utfordringen er knyttet til *innholdet* i jobben: Frilanseren må aktivt ta stilling til hvilke typer oppdrag man tar. For noen kan det innebære å håndtere *doble roller*, og både jobbe med fri journalistikk og oppdrag som innholdsmarkedsføring og kommunikasjon (Obermaier & Koch, 2015, s. 3). Oppdrag innenfor den siste kategorien er ofte bedre betalt. Samtidig utfordrer det journalistikkens grenser (Mathisen & Knudsen, 2024, s. 2).

I dette kapitlet reises forskningsspørsmålet *hvordan frilansere i spennet mellom faglig autonomi og sårbarhet møter og håndterer etiske dilemma de møter i sitt profesjonelle virke?* Empirien som ligger til grunn, er to kvantitative spørreundersøkelser gjennomført blant norske frilansjournalister; Arbeidskårundersøkelsen 2019 og 2024 (for nærmere beskrivelse og diskusjon, se kapittel 2, Knudsen & Mathisen). Men først et blikk på etikens posisjon i profesjonen, før en gjennomgang av kunnskapsstatus og hva tidligere forskning kan fortelle om frilansere og presseetikk.

Etikk som lim

Mark Deuze (2005, s. 447) beskriver journalistikk som en yrkesideologi med sentrale begrep knyttet til samfunnsnytte, objektivitet, autonomi og etikk. Presseetikken er på mange måter limet som binder sammen profesjonen. Den utgjør det felles golvet alle journalister står på, uavhengig av hvor de jobber, og uavhengig av om de er fast ansatt eller frilanser (Oltedal, 2012, s. 33). Profesjonsetikken er en del av fagets kvalitetskriterier og kan brukes til å markere profesjonens territorium overfor beslektete fag og yrker. Et eksempel på det er da informatørene ble ekskludert fra Norsk Journalistlag (Raaum, 1999, s. 35). Slik spiller profesjonsetikken en viktig rolle i all profesjonsbygging, der faget journalistikk er skapt ved å avgrense seg fra andre fag, som trykkere, reklame, PR, influensere og informatører (Lindholm, 2022, s. 63–65). Profesjonsetikkens formål er nær knyttet til samfunnsmandatet og skal gjøre profesjonen og profesjonsutøverne i stand til å forvalte og utøve kontroll over det feltet profesjonen har ansvar for (Oltedal, 2012, s. 34). Videre er tillit sentralt. Å være en del av journalistprofesjonen gir prestisje, kredibilitet og privilegier i form av tilgang på informasjon, kilder og publikum (Carlson, 2015, s. 2). Profesjonen er derfor avhengig av at samfunnet anerkjenner profesjonens legitimitet og har tillit til at den utfører sine oppgaver i henhold til profesjonell standard og med etisk bevissthet. Lindholm beskriver journalistikkens samfunnsoppdrag som et strategisk redskap i profesjonsbyggingen, nettopp for å vise at journalistikken er tilliten verdig (Lindholm, 2022, s. 65).

Profesjonaliseringa av journalistikken har langt på vei handlet om autonomi og uavhengighet som sentrale verdier. Slik blir også presseetikken en sentral del av journalisters profesjonelle identitet og selvforståelse. Presseetikken er integrert i hele arbeidsprosessen; kildearbeid, metoder, språkbruk, sjangervalg, dramaturgi, presentasjon – og i forståelsen av egen yrkesrolle (Brurås, 2020, s. 19). Journalistikk handler om prosess vel så mye som et sluttprodukt (Philips, 2013, s. 260). Det presseetiske systemet i Norge kjennetegnes av selvdømming eller selvjustis: Det er mediene selv som utarbeider og håndhever de etiske normene og retningslinjene: Vær Varsom-plakaten utgjør det sentrale presseetiske dokumentet som alle journalister og redaktører er pliktige til å følge. Pressens Faglige Utvalg har ansvar for å håndheve etikken, påtale feil og forsømmelser samt fremme etisk og faglig standard (Brurås, 2020, s. 29). Presseetikken bidrar til å skape felles normer for en kollektiv journalistrolle (Ottosen, 2004, s. 35)

Alenegang, børs og katedral

Frilansere jobber ofte alene. Det kan by på utfordringer. For mange journalister utgjør redaksjonen en sentral arena der ulike profesjonelle dilemma og utfordringer blir diskutert. Her foregår også en faglig sosialisering, der utøvere tilegner seg profesjonens verdier og normer. Samtidig er nok realiteten i en del redaksjoner at det ikke alltid blir like god tid til faglige diskusjoner i en hektisk nyhetshverdag med deadliner døgnet rundt. Mediebransjen har vært gjennom en rekke nedbemanningsrunder de siste årene, og arbeidshverdagen for de som er igjen, er blitt mer intens og travel (Cohen et al., 2019). Den norske mediestrukturen består dessuten av mange små lokalredaksjoner og avdelingskontor, der også fast ansatte journalister jobber alene og daglig må foreta faglige og etiske avgjørelser uten et nettverk rundt seg. Like fullt er mulighetene ofte nærmere for journalister som har sitt daglige virke i en redaksjon. Frilansjournalister kan være ekstra sårbare fordi de ikke får innsyn i de interne diskusjonene som foregår knyttet til presseetiske dilemma (Jenkins, 2017, s. 188). Det kan dermed utvikles en mer individualisert og personlig etikk, som anvendes i større grad enn fagets felles, profesjonelle normer (Ladendorf, 2012, s. 93).

Basert på en kvalitativ intervjustudie med norske frilansjournalister utforsker Mathisen (2018) hvordan frilansere forholder seg til etiske dilemma i jobben. Hun diskuterer hvordan det å jobbe alene kan gjøre frilansere mer sårbare. Frilanserne i studien forteller om en følelse av underlegenhet i møtet med mektige kilder som stiller tøffe krav, uten en redaksjon i ryggen. De savner løpende diskusjoner og råd underveis i den daglige arbeidsprosessen. Siden de jobber alene, er de i større grad prisgitt egen magesfølelse, vurderingsevne og etiske reflekser. Det hender også at relasjonene til redaktørene kan være krevende: Flere forteller om situasjoner der stoffet deres blir vinklet, bearbeidet og strukket på en måte som de opplever skader deres faglige omdømme. Men for en frilanser som er avhengig av nye oppdrag, som ikke ønsker å gjøre seg upopulær eller få ord på seg for å være vanskelig, er det ikke alltid enkelt å protestere (Mathisen, 2018, s. 10). Også Jenkins (2017, s. 195) beskriver hvordan frilansere noen ganger opplever at redaktørene eller nyhetsorganisasjonen redigerer stoffet på en måte frilanseren ikke føler seg bekvem med eller kan stå inne for. Flere av dem valgte å protestere og forhandle med redaktøren om hvordan slike situasjoner skulle løses.

Frilanslivet innebærer både fleksibilitet og begrensninger med tanke på hvordan etiske dilemma skal løses (Jenkins, 2017, s. 198). Ei utfordring frilansere kan møte, gjelder forholdet mellom penger og etikk. Motsetningen mellom de ideelle og publisistiske oppgavene til journalistikken på den ene siden og kravet til inntjening på den andre har alltid vært der – og alltid vært ei utfordring. Journalistikken er både en vare på markedet og har samtidig et ideal om samfunnsrelevans (Ottosen, 2004). Det gjelder alle former for journalistikk. Men frilansjournalister må håndtere dette på et mer personlig og individuelt plan. Frilansjournalisten driver et foretak eller forretning og er ansvarlig for sin egen inntekt. Samtidig skal han eller hun utøve jobben i tråd med profesjonens etiske normer. Det kan være en direkte sammenheng mellom personlige, etiske vurderinger og inntekt, for eksempel knyttet til hvilke type oppdrag man tar, og hvor lang tid man faktisk bruker på en konkret jobb (Mathisen, 2018, s. 5).

Grensedragninger og rollekonflikter

Et sentralt element i profesjonalisering og profesjonsbygging er å markere grensene for profesjonen og definere hvem som er innenfor og utenfor (Gieryn, 1983; Carlson, 2015). Denne formen for grensedragninger handler også om makt til å definere, beskrive og forklare (Carlson, 2015, s. 10). Grensedragninger er en markering av profesjonelle identitetsmarkører (Tandoc & Jenkins, 2018, s. 4). Gjennom journalistikkens historie finnes en rekke eksempler på at grensene for egen yrkestilhørighet er blitt definert ved å markere grensene mot andre yrkesgrupper, som for eksempel typografer og informasjonsarbeidere (Ottosen, 2004, s. 39). Disse prosessene er nær knyttet til idealet om autonomi og uavhengighet.

En rekke tidligere studier av frilansere er opptatt av grensegang mot kommunikasjon og informasjon. Journalistikkfaget og kommunikasjonsfaget har to grunnleggende ulike oppdrag i samfunnet: Journalistikken skal være et uavhengig kollektivt gode, mens kommunikasjon og informasjon skal tjene en spesifikk interesse på vegne av en oppdragsgiver (Frölich et al., 2013, s. 810). Å ta oppdrag innen informasjon, kommunikasjon og innholdsmarkedsføring strider mot journalistikkens normer knyttet til autonomi, uavhengighet og integritet (Frölich et al., 2013). Det kan være kontroversielt å kombinere arbeid innenfor begge felt fordi det strider mot

fagforeningenes medlemskriterier (Ladendorf, 2012, s. 87). Norsk Journalistlag har definert grensene slik at informatører ikke kan være medlemmer, fordi de ikke utøver uavhengige redaksjonelle vurderinger, men jobber på oppdrag for spesifikke interesser (Ottosen, 2004; Raaum, 1999). Samtidig viser studier fra både Norge, Sverige, Tyskland, Canada og Australia at det er vanskelig for frilansere å overleve kun på oppdrag for redaktørstyrte medier, og at mange også tar oppdrag utenfor journalistikkens grenser (Ladendorf, 2012; Frölich et al., 2013; Gollmitzer, 2014, 2023; Cohen, 2016; Mathisen, 2018; Josephi & O'Donnell, 2023).

De etiske grensedragningene er nær knyttet til frilansernes profesjonelle identitet som journalister. Samtidig driver de sin egen forretning og sitt eget foretak. Men rollene kan tidvis kolliderer. I en svensk studie finner Ladendorf (2012) at mange frilansere tar oppdrag utenfor journalistikkens grenser fordi det er vanskelig å leve av journalistiske oppdrag alene, mens informasjonsoppdrag er bedre betalt. Usikkerhet kan tvinge dem til å velge overlevelse foran etiske prinsipper. Frilanserne i hennes studie slutter seg til tradisjonelle journalistiske ideal, like fullt mener de det er mulig å navigere mellom ulike typer oppdrag uten at det skader integriteten. Ladendorf diskuterer hvordan en individuell etikk erstatter den profesjonelle etikken, der frilanserne definerer sine personlige grenser for hvilke typer oppdrag de kan ta, uten at det rammer integriteten og troverdigheten deres (Ladendorf, 2012, s. 90).

Å ta oppdrag innen begge felt samtidig kan skade frilanserens profesjonelle troverdighet, gjøre det vanskeligere å få journalistiske oppdrag (Frölich et al., 2013, s. 818) og føre til rollekonflikter (Obermaier & Koch, 2015, s. 618). Gjennom en kvalitativ intervjustudie med tyske frilansere har Frölich et al. (2013) utforsket hvilke strategier frilanserne bruker for å håndtere og mestre slike rollekonflikter. De finner at frilansere anvender noen *preventive eller forebyggende* strategier; som å unngå å jobbe med journalistikk og kommunikasjon innen samme tema eller område, ha nøye kriterier for hvilke typer oppdragsgivere som er akseptable, samt å holde kommunikasjonsoppdrag skjult ved å unngå å sette byline på denne typen arbeid. De finner også at frilansere anvender ulike *mestringsstrategier*, for eksempel å plassere ansvaret hos redaktører som ikke er villige til å betale ordentlig, og argumentere med at ingen kan overleve kun av idealisme. Obermaier og Koch (2015) finner at rollekonflikter oppleves som problematisk. Frilanserne gir til kjenne usikkerhet knyttet til sin egen profesjo-

nelle identitet: Er de først og fremst journalister eller først og fremst kommunikasjonsarbeidere? De finner også at frilansere som kombinerer arbeid i begge felt, opplever mer stress og scorer lavere på jobbtilfredshet enn de som utelukkende tar journalistiske oppdrag.

Gollmitzer (2024, s. 213) beskriver hvordan tyske og canadiske frilansere sjonglerer journalistiske jobber som er dårlig betalt, men faglig tilfredsstillende, med mindre faglig attraktive, men godt betalte jobber utenfor journalistikken. Slik er oppdrag utenfor journalistikkens grenser med på å finansiere journalistiske jobber. Noe av det samme finner Mathisen (2018) i en norsk studie. Frilansjournalistene her er delt i synet på å kombinere oppdrag innen journalistikk og informasjon og kommunikasjon. De som kombinerer dette, gjør det ofte med en del kvaler, og de understreker at hjertet og sjela deres ligger i journalistikken. Flere beskriver denne typen oppdrag som «pengejobber» de tar for å kunne finansiere de journalistiske prosjektene de legger all sin profesjonelle prestisje i (Mathisen, 2018, s. 15). De som velger å *ikke* kombinere, argumenterer med klassiske journalistiske ideal som uavhengighet, integritet og troverdighet. De framholder at en høy faglig standard og etisk bevissthet er nødvendig for å klare seg som en profesjonell frilanser.

Vilkår og innhold i jobben

Arbeidsvilkårene for frilansjournalister har selvsagt stor betydning for den enkelte frilanser fordi det legger helt grunnleggende føringer for både jobben og muligheten til livsutfoldelse utenom. Samtidig har det også betydning i et større samfunnmessig perspektiv, i lys av journalistikkens publisistiske rolle. Arbeidsforholdene virker inn på journalistisk kvalitet og mulighet til å drive undersøkende journalistikk (Walters et al., 2006, s. vi). Noen studier vektlegger at å jobbe frilans stiller større krav til profesjonalitet, og at frilansere borger for en kvalitativt bedre journalistikk enn den som produseres av fast ansatte. Både frilansere og journalistiske entreprenører begrunner i noen tilfeller valget om å jobbe for seg selv med at den journalistiske kvaliteten i de store mediene blir dårligere, og at det å drive for seg selv gir rom for en bedre profesjonell praksis enn å jobbe i nedbemannede redaksjoner med høyt tidspress (Deuze & Witschge, 2018; Mathisen, 2018; Iversen, 2020). Australske frilansere mener for eksempel

at selvstendigheten gjør dem mer profesjonelle enn fast ansatte, fordi de stadig må bevise sin dyktighet og verdi (Das, 2007, s. 153). Frilansjobbing gir gode muligheter til spesialisering og jobbe i dybden på spesialfelt – noe som borger for en kunnskapsbasert og grundig journalistikk. Cohen (2016, s. 7) påpeker at frilansing også kan gi gode muligheter til undersøkende journalistikk:

Freelancing can give journalists the time and space necessary to produce the investigative, critical, or exploratory work that working in understaffed, time-strapped newsrooms often cannot. And so, the increasing challenges freelancers face in doing their work is of concern for a just and democratic media system.

Samtidig sier hun at mange frilansere ikke har råd til å drive undersøkende og gravende journalistikk; det er for ressurskrevende og lønner seg ikke (Cohen, 2016, s. 91). Hayes og Silke (2019) finner at majoriteten av frilansere unngår å bruke tid på krevende, omfattende undersøkende journalistikk eller dybdesaker. I stedet prioriterer de enkle nyhetssaker. De unngår kontroversielle saker og driver selvsensur for å opprettholde gode relasjoner til kilder de er avhengige av. Med andre ord kan en økning i frilansing bidra til en journalistikk som *ikke* utfordrer makt-havere eller går i dybden. Også Gollmitzer (2014) påpeker at det for frilansere kan være mye risiko forbundet med undersøkende journalistikk. Like fullt finner hun i likhet med Das (2007) en oppfatning blant frilanserne av at de har en høyere journalistisk standard enn fast ansatte (Gollmitzer, 2014, s. 833).

Ensomhet eller del av kollegialt nettverk?

Med denne kunnskapen som bakteppe vendes oppmerksomheten mot hvordan norske frilansjournalister opplever og håndterer etiske dilemma, slik det kommer fram i arbeidskårundersøkelsene fra 2019 og 2024. Aller først: Norske frilansjournalister jobber i stor og økende grad alene. Både i 2019 og i 2024 viste arbeidskårundersøkelsene at hjemmekontoret er det mest vanlige stedet å jobbe fra. I 2019 oppga 56 prosent av de jobber fra hjemmekontor, mens 17 prosent hadde ei delt løsning mellom litt hjem-

mekontor og litt utekontor. 13 prosent oppga at de jobbet i kontorfellesskap med andre frilansere eller andre gründere. Fem år etterpå er hjemmekontoret blitt enda mer vanlig: 66 prosent jobber hjemmefra (Kapittel 4, Knudsen). Samtidig er det også verdt å nevne at hjemmekontor er blitt mer vanlig og akseptert i store deler av arbeidslivet, også for fast ansatte medarbeidere, etter pandemien.

Et sentralt spørsmål blir uansett om alenegangen gjør frilanserne mer sårbare og utsatte i vanskelige etiske avgjørelser? Eller om de har andre former for kollegiale nettverk som erstatter mangelen på daglig fysisk kontakt med kolleger? Frilanserne ble spurt om dette i arbeidskårsundersøkelsene, og svarene fordeler seg slik:

Tabell 5.1: Etiske diskusjoner 2024.

I hvor stor grad diskuterer du yrkesetiske problemstillinger med ...	Journalistkolleger (fast ansatte eller frilansere)	Oppdragsgiver/redaktør
Ofte	18 %	14 %
Av og til	43 %	38 %
Sjelden	15 %	27 %
Aldri	16 %	13 %
Ikke relevant	8 %	7 %

Tabellen viser at frilansjournalister til en viss grad diskuterer etiske utfordringer i jobben, både med andre journalister og oppdragsgivere. Over halvparten oppgir at de gjør dette ofte eller av og til. Tabellen viser også at journalistkolleger er en viktigere samtalepartner enn redaktørene. Den kollektive tilhørigheten er viktig for frilanserne, og forestillingen om den ensomme frilanser alene på hjemmekontoret er ikke alltid dekkende. Hovedvekten av frilanserne bruker de mulighetene som finnes, både fysisk og digitalt, til å bygge nettverk og pleie kollegial samhandling. De kan også delta på kurs, konferanser og andre faglige møter. Litt under halvparten av frilanserne oppgir at de har vært med på kurs eller kompetanseheving de tre siste årene (47 prosent), mens litt over hver tredje frilanser (34 prosent) har deltatt på journalistfaglige konferanser i samme tidsrom.

Selv om frilansjournalister foretar profesjonelle og etiske beslutninger uten å ha et kollegium fysisk rundt seg, er det viktig for dem å være en

del av det profesjonelle fellesskapet (Joseph & O'Donnell, 2023, s. 152). Det digitale medielandskapet gir frilansere muligheter til å bygge nettverk (Salamon, 2020, s. 177). E-postlister, chattegrupper på sosiale medier eller andre digitale møteplasser gir muligheter til å diskutere og be om råd. Redaksjonene er sentrale arenaer der verdier, mål og strategier for journalister skapes, vedlikeholdes og utvikles, og det gjelder også frilansjournalister. Selv om de ikke har sitt daglige virke i en fysisk redaksjon, er den kollegiale samhandlingen og sosialiseringen en del av deres profesjonelle liv.

Men hvor ofte støter frilanserne på vanskelige etiske dilemma i jobbhverdagen sin? I arbeidskårsundersøkelsen 2024 svarte frilanserne slik:

Tabell 5.2: Hvor ofte har du støtt på vanskelige etiske dilemma i jobben i løpet av de siste tre månedene? 2024. Prosent.

Aldri	39
Månedlig	32
Ukentlig	5
Ikke relevant	25

En tredjedel møter etiske dilemma omtrent månedlig, og fem prosent hver uke. Mens flertallet oppgir at de aldri møter etiske dilemma, eller at dette ikke er relevant for jobben deres. I 2019 oppga 43 prosent at de møtte slike dilemma hver måned. Med andre ord viser de to undersøkelsene en tendens til at hovedvekten av frilansere *ikke* opplever at de må håndtere vanskelige etiske dilemma i jobben, og det går i retning av at *færre* opplever etiske dilemma. At over halvparten av frilanserne oppgir at de ikke opplever etiske dilemma i et yrke som i høy grad krever utøvelse av profesjonelt skjønn og faglig dømmekraft, kan virke lavt. Presseetikken ligger latent i hele arbeidsprosessen og i forståelsen av egen yrkesrolle (Brurås, 2020, s. 19). Dermed kunne man forvente at opplevelsen av etiske dilemma var høyere. Ei forklaring kan være at opplevelsen av etiske dilemma er skjønnsbasert. Det en opplever som et vanskelig dilemma, kan en annen oppleve som en dagligdags situasjon han eller hun føler seg trygg på å håndtere. Noen kan innlemme et spenn av profesjonelle vurderinger i det de tenker på som presseetikk, mens andre kan oppfatte at etikken først og fremst gjelder PFU-saker og mulige overtramp eller brudd på Vær Varsom-plakaten.

Det siste kan karakteriseres som en snever forståelse av presseetikk (Olte-
dal, 2012, s. 37).

Ei anna delforklaring kan være knyttet til innholdet i jobben: Jobber frilansere stort sett med en type journalistisk innhold som ikke er særlig etisk krevende? Flere journalistikkforskere problematiserer hvorvidt frilanserne velger bort undersøkende og kontroversielle saker, fordi det er usikkert økonomisk og krever for mye tid og ressurser (Gollmitzer, 2014; Cohen, 2016; Hayes & Silke, 2019). En sentral diskusjon er om det er sider ved frilanstilværelsen som bidrar til at frilansere velger bort denne typen krevende saker og heller jobber med enkle caser enn mer komplekse og sammensatte saker. Frilansere oppgir at de oftest jobber med myke nyheter og ukontroversielle saker, og dermed i liten grad opplever etiske dilemma (Jenkins, 2017, s. 189). Men dette kan betraktes som en form for snever etikkforståelse: Også myke saker som for eksempel helsestoff og forbrukersaker kan kreve en rekke profesjonsetiske vurderinger, knyttet til for eksempel kildevalg og kildekritikk.

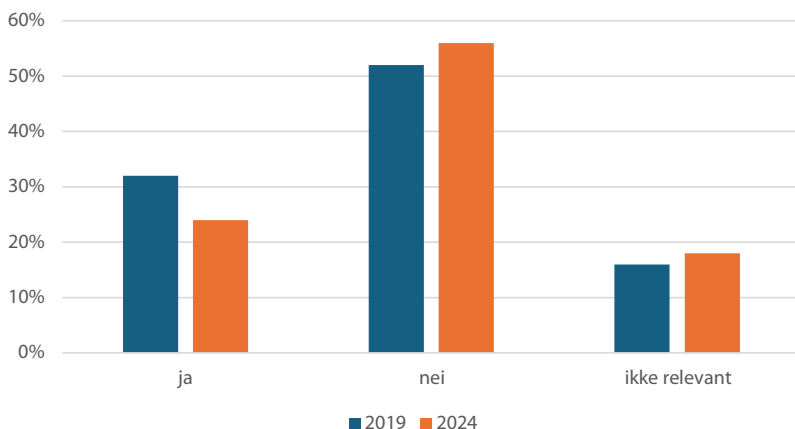
Til sist skal det også påpekes en svakhet ved spørsmålsstillingen: I undersøkelsen er det spurt om frilanseren har opplevd *vanskelige* etiske dilemma. Ordet vanskelig kan signalisere at studien er opptatt av de mer krevende og større etiske utfordringene. Dersom spørsmålet var formulert uten et ladet ord som vanskelig, kunne svarprosenten fordelt seg annerledes og ledet flere til å tenke bredere rundt etikk.

Avslå oppdrag?

Frilansjournalister skaffer seg oppdrag både gjennom å aktivt selge inn egne ideer og motta henvendelser fra oppdragsgivere. En sentral verdi ved frilanslivet ligger i friheten til å selv styre over hvilke typer saker man ønsker å jobbe med (Mathisen, 2016; Cohen, 2016; Edström & Ladendorff, 2013). I det ligger også muligheten til å si nei til oppdrag man av ulike grunner ikke ønsker å jobbe med. Sier frilanserne nei til oppdrag fordi de oppfattet dem etisk problematiske?

Figuren viser en tydelig tendens til at færre frilansere har takket nei til oppdrag de opplevde etisk problematisk i 2024, enn fem år tidligere.¹

¹ Arbeidskårsundersøkelsen i 2019 omfattet også medlemmer i Norsk Kritikerlag og Pressefotografenes Klubb. Figur 5.2 viser imidlertid svarene kun fra medlemmene i NJ Frilans, for å kunne gi en mer korrekt sammenligning.

Figur 5.1: Har du sagt nei til oppdrag det siste året fordi du mente det var etisk problematisk? 2019 og 2024. Prosent.

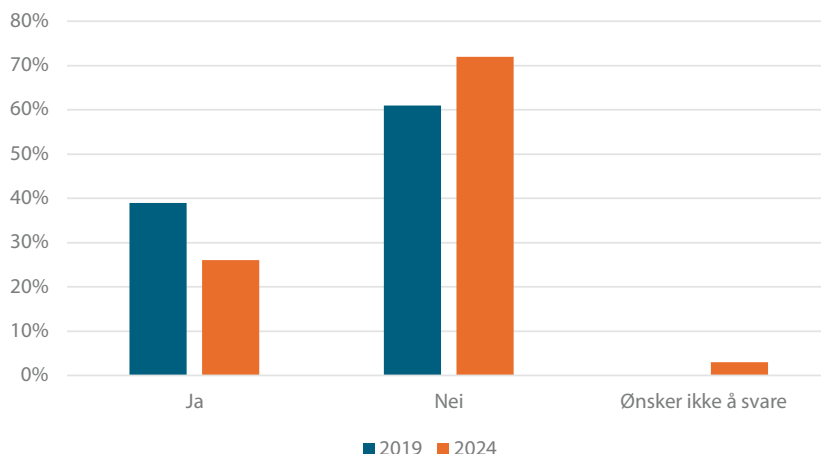
I 2019 takket en tredjedel av frilanserne nei til oppdrag de ikke ønsket å ta på grunn av presseetiske avveininger, fem år seinere takket hver fjerde frilanser nei av samme grunn. Spørreundersøkelsen gir derimot ingen svar på hva som er årsaken. Ei forklaring kan være lavere tilgang på oppdrag og at det kommer færre forespørsler frilanserne kan velge å takke nei til. Dårligere tilgang på oppdrag gir også vanskeligere økonomi. Det er selv sagt lettere å holde den etiske fanen høyt i gode tider enn hvis frilanseren sliter med å tjene inn ei lønn til å leve av. Ingen kan leve av idealisme alene (Ladendorf, 2012). Vi har krysskjørt variabelen for tilgang på oppdrag med det å takke nei av etiske grunner. Denne analysen viser ingen signifikant forskjell: Frilansere som opplever lav tilgang på oppdrag, sier nei like ofte som de som har mer enn nok å gjøre. Arbeidskårundersøkelsene viser også at kvinnelige frilansere sier nei oftere enn menn, og unge frilansere sier nei oftere enn eldre. Å kryssanalysere variabelen for å avslå oppdrag med hvorvidt frilanserne diskuterer yrkesetiske problemstillinger med kolleger, viser derimot en interessant tendens: De som har løpende etiske og faglige diskusjoner med kolleger, takker i signifikant større grad nei til oppdrag de mener er etisk vanskelig, enn de som ikke gjør det. Den samme sammenhengen vises ikke for løpende diskusjoner med redaktører og oppdragsgivere. Dermed ser det ut til at kollegial kontakt, samhandling og diskusjoner med kolleger har sterkest innflytelse på hvordan frilansjournalister agerer når det gjelder etiske utfordringer i jobben. Frilansere ønsker å

være en del av det profesjonelle fellesskapet (Josephi & O'Donnell, 2023), og dette fellesskapet er med på å forme deres identitet som journalister og bidrar til hvilke oppdrag de velger å ta, og hvilke de velger å avslå.

Doble roller

Flere tidligere studier viser at mange frilansere beveger seg utenfor journalistikkens grenser og tar oppdrag innen beslektede felt som informasjon, kommunikasjon og innholdsmarkedsføring (Obermaier & Koch, 2015; Mathisen, 2018). Det er ofte økonomiske vurderinger som ligger til grunn, fordi denne typen oppdrag ofte er bedre honorert enn redaksjonelle oppdrag. Samtidig er det, som diskutert tidligere i kapitlet, ikke ukontroversielt og kan føre til rollekonflikter og uklar profesjonell identitet. Både i 2019 og 2024 ble frilanserne spurt om de kombinerer redaksjonelle jobber med oppdrag utenfor journalistikken.

Figur 5.2 viser to interessante og tydelige funn. Det ene er at hovedvekten av frilanserne i undersøkelsen *ikke* kombinerer journalistikk med oppdrag innen kommunikasjonssfæren. Det andre er at omfanget av denne typen kombinasjon går ned: I 2019 oppga nesten 40 prosent av informan-

Figur 5.2: Har du kombinert redaksjonelle oppdrag med oppdrag innen informasjon, kommunikasjon/PR eller innholdsmarkedsføring det siste året? 2019 og 2024. Prosent.

tene fra NJ Frilans at de tok oppdrag i begge leirer.² Fem år etter svarer 26 prosent at de gjør det, med andre ord en markant nedgang. Da vi kryss-analyserte spørsmålet med hvor stor stillingsbrøk frilanserne jobber etter, finner vi at de som jobber mellom 40–80 prosent, oftest kombinerer journalistikk og kommunikasjon, mens de som jobber under 40 prosent, gjør det i minst grad. Det tegner seg dermed et bilde av jobbhverdagen for en stor andel av frilanserne der de bruker omtrent en fjerdedel av arbeidstiden sin til informasjonsarbeid, mens hovedvekten brukes til redaksjonelle jobber. Obermaier og Koch (2015) fant lavere jobbtilfredshet og større opplevelse av stress hos tyske frilansere som tok oppdrag i begge felt. Den sammenhengen er ikke like tydelig blant norske frilansjournalister. Her er det ingen signifikant sammenheng mellom trivsel og det å kombinere ulike typer oppdrag.

Det mest interessante funnet er at markant *færre* frilansere kombinerer journalistikk og oppdrag med informasjon og innholdsmarkedsføring i 2024, enn fem år før. En kvantitativ survey som dette gir ingen svar på hva nedgangen skyldes, men flere ulike forklaringer kan tenkes å spille inn. Ei kan være lavere tilgang på oppdrag utenfor journalistikkens grenser. Fra 2015 og framover var det mange mediehus i Norge som satset stort på innholdsmarkedsføring, og det åpnet sannsynligvis opp for mange mulige oppdrag for frilansjournalister, også i 2019. Siden har flere store mediehus etablert egne avdelinger for innholdsmarkedsføring, med fast ansatte som har dette som ansvarsområde. Ei profesjonalisering av informasjons- og kommunikasjonsbransjen, med langt flere ansatte i både offentlige etater og private foretak, kan også ha bidratt til færre mulige oppdrag for frilansjournalister. Ei anna forklaring kan være at profesjonsidentiteten blant frilansjournalister er forsterket, og at flere aktivt velger å kun ta journalistiske oppdrag. I 2021 og 2022 gikk det en stor og følelsesladet debatt innad i Norsk Journalistlag, etter at en intern komite foreslo å utvide medlemskriteriene til også å gjelde blant annet innholdsmarkedsførere, samt endre navnet fra Norsk Journalistlag til Medieforbundet. Flere frilansjournalister engasjerte seg i denne debatten og tok tydelig avstand fra forslagene, både gjennom kommentarartikler i nisjemediene *Journalisten* og *Medier24* og

2 Arbeidskårsundersøkelsen i 2019 omfattet også medlemmer i Norsk Kritikerlag og Pressefotografenes Klubb. Figur 5.2 viser imidlertid svarene kun fra medlemmene i NJ Frilans, for å kunne gi en mer korrekt sammenligning.

på fysiske medlemsmøter (Mathisen & Knudsen, 2024). Denne debatten kan ha forsterket profesjonsidentiteten og ført til at flere ikke ønsker å bevege seg i journalistikkens yttergrenser. Uansett er dette en interessant utvikling som journalistikkforskningen bør undersøke nærmere.

Oppsummering

Journalistikk er et yrke som krever utstrakt bruk av faglig skjønn, eller profesjonell dømmekraft. Journalistikk består av en rekke små og store valg, gjennom hele prosessen, fra ideen utvikles og fram til publisering. Journalisten har ingen manual å følge, og det er sjelden lett å sette to streker under svaret. Profesjonsetikken er derimot en viktig guide og rammeverk. Journalisters profesjonsidentitet og rolleforståelse er tett knyttet til profesjonsetikken. Det etiske rammeverket gjelder alle journalister. Ingen er unntatt eller har særskilte regler. Samtidig kan de etiske utfordringene journalister møter, være svært forskjellige i ulike situasjoner. Krigsreporteren må håndtere andre dilemma enn den politiske journalisten som jobber fra Stortinget (kapittel 8, Idås). Lokaljournalisten i en liten redaksjon, tett på kilder og lokalsamfunn, kan møte andre utfordringer enn magasinjournalisten i storbyen. Frilansjournalisten må på sin side balansere en del utfordringer som kommer med solotilværelsen. Arbeidskårundersøkelsene i 2019 og 2024 viser at frilansere aktivt bruker kollegiale nettverk, og at journalistkolleger er viktigst. Frilansere takker tidvis nei til oppdrag de finner etisk problematiske, og det er de som har et sterkt nettverk som i størst grad takker nei. Færre frilansere tar oppdrag i journalistikkens yttergrenser. Dette underbygger den betydningen kollegiale, profesjonelle nettverk har for rolleforståelse og utøvelse.

Uansett tilknytningsform er profesjonsetikken en grunnleggende viktig del av yrkeslivet for journalister. Det krever kontinuerlige diskusjoner, refleksjoner og bevissthet. Å ha ei bevisst og gjennomtenkt holdning til egne grenser og standarder kan være en god måte å styrke sitt profesjonelle omdømme på som frilansjournalist.

Referanser

- Brurås, S. (2020). *Etikk for journalister* (6. utg.). Fagbokforlaget.
- Carlson, M. (2015). Introduction: The many boundaries of journalism. I M. Carlson & S. Lewis (Red.), *Boundaries of journalism. Professionalism, practices and participation*, 1–18. Routledge
- Cohen, N. S. (2016). *Writers' Rights: Freelance journalism in a digital age*. McGill-Queen's University Press.
- Cohen, N. S., Hunter, A. & O'Donnell, P. (2019). Bearing the burden of corporate restructuring: Job loss and precarious employment in Canadian journalism. *Journalism Practice*, 13(7), 817–833.
<https://doi.org/10.1080/17512786.2019.1571937>
- Das, J. (2007). Sydney freelance journalists and the notion of professionalism. *Pacific Journalism Review*, 13(1), 142–160.
<https://doi.org/10.24135/pjr.v13i1.890>
- Deuze, M. (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, 6(4), 442–464. Sage Publications.
<https://doi.org/10.1177/1464884905056815>
- Deuze, M. & Witschge, T. (2018). Beyond journalism: Theorizing the transformation of journalism. *Journalism*, 19(2), 165–181.
<https://doi.org/10.1177/1464884916688550>
- Edström, M. & Ladendorf, M. (2012). Freelance journalists as a flexible workforce in media industries. *Journalism Practice*, 6(5–6), 711–721.
<https://doi.org/10.1080/17512786.2012.667275>
- Frölich, R., Koch, T. & Obermaier, M. (2013). What's the harm in moonlighting? A qualitative survey on the role conflicts of freelance journalists with secondary employment in the field of PR. *Media, Culture & Society*, 35(7), 809–829. <https://doi.org/10.1177/0163443713495076>
- Gollmitzer, M. (2014). Precariously employed watchdogs? *Journalism Practice*, 8(6), 826–841. <https://doi.org/10.1080/17512786.2014.882061>
- Gollmitzer, M. (2023). Journalism ethics with Foucault: Casually employed journalists' constructions of professional integrity. *Journalism*, 24(5), 1015–1033. <https://doi.org/10.1177/14648849211036301>
- Gollmitzer, M. (2024). Care(lessness) in precarious journalism before and during the pandemic: Freelancers' work-life experiences and coping strategies. *Global Media and China*, 9(2), 206–220.
<https://doi.org/10.1177/20594364241230434>

- Hayes, K. & Silke H. (2019). Narrowing the discourse? Growing precarity in freelance journalism and its effect on the construction of news discourse. *Critical Discourse Studies*, 16(3), 363–379.
<https://doi.org/10.1080/17405904.2019.1570290>
- Iversen, B. (2020). Nye nettpublikasjoner – nye informasjonsstrømmer. I P.B. Ravnå, B. R. Mathisen & S. H. Jørgensen (Red.), *Meningsdanning, deltakelse og kommunikasjon i demokratiske samfunn*. Orkana Akademisk.
<https://doi.org/10.33673/OOA20204>
- Jenkins, J. (2017). Low-stakes decisions and high stakes dilemmas: Considering the ethics decisions-making of freelance magazine journalists. *Journal of Media Ethics*, 32(4), 188–201. <https://doi.org/10.1080/23736992.2017.1359609>
- Joseph, B. & O'Donnell, P. (2023). The blurring line between freelance journalists and self-employed media workers. *Journalism*, 24(1), 139–156.
<https://doi.org/10.1177/14648849221086806>
- Ladendorf, M. (2012). Freelance journalists' ethical boundary settings in information work. *Nordicom Review*, 33(1), 83–98.
<https://doi.org/10.2478/nor-2013-0006>
- Lindholm, M. (2022). *Makt og journalistikk*. Universitetsforlaget.
- Mathisen, B. R. (2016). Entrepreneurs and idealists – Freelance journalists at the intersection of autonomy and constraints. *Journalism Practice*, 11(7), 909–924. <https://doi.org/10.1080/17512786.2016.1199284>
- Mathisen, B. R. (2018). Ethical boundaries among freelance journalists. *Journalism Practice*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/17512786.2018.1548301>
- Mathisen, B. R. & Knudsen, A. G. (2024). Extending the professional borders or maintaining the status quo? Union membership as boundary work. *Journalism*, 0(0), 1–18. <https://doi.org/10.1177/14648849241265207>
- Obermaier, M. & Koch, T. (2015). Mind the gap: Consequences of inter-role conflicts of freelance journalists with secondary employment in the field of public relations. *Journalism*, 16(5), 615–629.
<https://doi.org/10.1177/1464884914528142>
- Olteal, A. (2012). *Vesentleg og viktig? Om profesjonsverdier i journalistikken*. IJ-forlaget.
- Ottosen, R. (2004). *I journalistikkens grenseland. Journalistrollen mellom marked og idealer*. IJ-forlaget.
- Raaum, O. (1999). *Pressen er løs! Fronter i journalistenes faglige frigjøring*. Pax Forlag.

- Salamon, E. (2020). Digitizing freelance media labor: a class of workers negotiates entrepreneurialism and activism. *New Media and Society*, 22(10), 105–122. <https://doi.org/10.1177/1461444819861958>
- Tandoc jr., E. C. & Jenkins, J. (2018). Out of bonds? How Gawkers outing a married man fits into the boundaries of journalism. *New Media and Society*, 20(2), 581–598. <https://doi.org/10.1177/1461444816665381>
- Walters, E., Warren, C. & Dobbie, M. (2006). *The changing nature of work. A global survey and case study of atypical work in the media industry*. International Federation of Journalists. https://www.ifj.org/fileadmin/images/General_Reports_-_moved_from_old_website/The_Changing_Nature_of_Work_A_Global_Survey_and_Case_Study_of_Atypical_Work_in_the_Media_Industry_April_2006.pdf